

катта эътибор қаратилмоқда. Баъзи муаллифларнинг фикрича, табиатни муҳофаза қилиш борасидаги қонунчиликни тараққий этиши ва такомиллашиши ҳамда бир тизимга солиниши билан боғлиқ равишда табиатни муҳофаза қилиш борасидаги қонунчилик нормалари санкциялари табиатни муҳофаза қилиш ҳуқуқининг мустақил бўлимига айланади. Ҳозирча эса, ушбу институтнинг таъсир доираси муносабатларнинг конкрет турларига ва усуллари хусусида фикр юритиш имкониятига эга бўлиш учун табиатни муҳофаза қилиш борасидаги қонунчилик нормалари диспозициялари ва санкцияларини ҳуқуқнинг бошқа соҳаларидан ахтаришга тўғри келади [4:55].

1992 йил 9 декабрда қабул қилинган «Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунининг 49-моддасига биноан атроф муҳитга, одамлар саломатлигига ва давлатга атроф муҳит муҳофазаси тўғрисидаги қонунчиликни бузиш оқибатида зарар етказган юридик ва жисмоний

шахслар зарарни қоплашлари шарт. Бу модда Фуқаролик кодексининг 985-моддасида назарда тутилган зарарни қоплаш тўғрисидаги умумий қоидаларни назарда тутди.

Фуқаролик қонунчилиги бўйича зарар деганда ҳуқуқи бузилган шахсга қилган ёки қиладиган ҳаракатлар англашилади, бундан ташқари унинг мулки йўқотилган ёки шикастлантирилган бўлиши мумкин. Шунингдек, унинг ҳуқуқлари бузилмасдан, ишлари одатдагидек юришиб турганда олиши мумкин бўлган, аммо олинмай қолган фойда ҳам шу ҳисобга киради.

Хулоса сифатида таъкидлаш керак, фуқаровий-ҳуқуқий жавобгарликни амалга ошириш билан биргаликда энг асосий вазифамиз аҳоли ўртасида кенг турда тарғибот-ташвиқот ишларини оммавий тарзда олиб бориш ҳисобланади. Шу асосда ҳар бир фуқаронинг атроф табиий муҳитга бўлган дунёқараши анча даражада юқори бўлади ва биргаликда бу фаолиятни амалга оширишга ёрдам беради.

Адабиётлар

1. Холмўминов Ж.Т. Экологик таҳдидларнинг олдини олиш ва бартараф этиш ҳуқуқий муаммоларнинг илмий-назарий таҳлили. Монография. –Т.:ТДЮУ, 2016, 326-б.
2. Самарали фаолиятдан янги мақсадлар сари. Ўзбекистон Республикаси ТМҚнинг 2015 йилдаги фаолият юзасидан Ҳисобот. //Экология хабарномаси. 2016, № 4, 5-б.
3. Колбасов О.С. Правовые исследования по охране окружающей среды в СССР. - М.: ВНИИТИ, 1978. –С.123.
4. Осипов Н.Т. Методы правовой охраны окружающей среды. - Л.: 1979, - С. 55.

РЕЗЮМЕ

Мақолада юридик жавобгарлик мезонлари ва қонун ҳужжатлари нормалари ҳам кўриб чиқилади. Мақолада шунингдек, радиациявий хавфсизликни таъминлаш соҳасидаги жавобгарлиқнинг юридик табиати ва турлари ўрганилади.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются критерий и нормы законодательных актов в юридической ответственности. В статье также изучаются юридическое значение и виды ответственности в сфере обеспечения радиационной безопасности.

SUMMARY

The article deals with the criteria and norms of legislative acts regulations in legal liability. In the article the author also examines legal significance and types of responsibility in the field of providing radiation safety.

Tariyx

НӨКИС ҒАРЕЗСИЗЛИК ЖЫЛЛАРЫНДА

З.Б.Есназарова – тарийх илимлериниң кандидаты

Әженияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалык институты

Таянч сўзлар: Қорақалпоғистон, мустақиллик, ислохотлар, пойтахт Нукус, маъмурий марказ, инфраструктура, бюджет, шаҳар қурилиши, Ҳаракатлар стратегияси.

Ключевые слова: Каракалпакстан, независимость, реформы, столица Нукус, административный центр, инфраструктура, бюджет градостроительства, приоритетные стратегии.

Key words: Karakalpakstan, independence, reforms, the capital the city of Nukus, administrative center, infrastructure, city planning budget, priority strategies.

Мәмлекетимизде тынышлық, татыўлық хәм халқымыздың пидайылық мийнети себепли мәмлекетимиз хәр тәреплеме раўажланбақта. Барлық аўыл хәм қалаларда кең көлемли қурылыс, абаданластырыў ислери әмелге асырылып, халықтың турмыс дәрежеси раўажланып бармақта. Өзбекстан Республикасы Биринши Президенти И.А.Каримов тәрәпинен қалаларымыз бас жойбар тийкарында қайта қурылды. Буған мысал ретинде Нөкис, Ургенч, Бухара, Андижан, Ферғана, Наманган, Қаршы, Термиз хәм басқа да қалаларды айтып өтсек болады.

Нөкис Қарақалпакстан Республикасының тымсалы сыпатында, ғәрезсизлик жылларында толық дәрежеде дәрәтиўшилиқ ислериниң орайына айналды. Бул жерде миллий

қәдириятларға сәйкесленген архитектура мектеби дүзилди. Олардың басшылық, шөлкемлестириўшилиқ хәм дәрәтиўшилиқ хызметлери арқасында Нөкисте күннен-күнге көркейип баратырған, үлкен, көп қабатлы жайлар қәд көтерди.

Бир ғана 1996-жылы 371000 м² турак жай пайдаланыўға тапсырылды, соннан 327446 кв.м. қала халқы есабынан, тек 4351 м². кәрханалар хәм мәкемелер есабынан қурылды.

Бизиң мағлыўматларымыз бойынша, 2005-жылы Нөкис қаласында 602 көшеге, көп қабатлы үйлерге, хызмет көрсетиў объектлери болған 8 киши районға ийе еди. Соның 1551905 кв.м.млн. майданы турак жай объектлери менен бәнт еди. Улыўма жер майданының 2217895 м²

жери бир кабатлы, 187291 кв.м. еки, оннан артык кабатлы имаратлар менен бэнт еди. Нөкис қаласында 25513 жеке үйлер, 14679 квартиралар бар [1].

Нөкис қаласы инфраструктурасын раўажландырыўда хызмет ететуғын кәрханалар саны 10 ға жетти. Соннан екеўи акционерлик жәмийетлери, 8и социаллық-ижара кәрханалары еди. Буннан тысқары, арнаўлы қурылыс кәрханасы бар еди. 2006-жылы Нөкис қаласында хәр бир адамға 13, 9 м² турақ жай майданы туўра келди. Сол жылы 63,3 мың кв.м. турақ жай пайдаланыўға тапсырылды

1999-жылы Бердақ гүзарының бойында хэзирги заман талабына сай қурылған, эжайып архитектуралық көриниске ийе ӨзРИА Қарақалпақстан бөлиминиң имараты, Улуғбек майданы, Қарақалпақстан көшеси бойынан Өзбекстан Республикасы Орайлық банкиниң Қарақалпақстан Республикасы бөлиминиң айрықша архитектуралық көриниске ийе имараты пайдаланыўға берилди. Бул банк қурылыс жойбары бойынша 4 жылға мөлшерленген еди. Бирақ, қурылысшылардың мийнети нэтийжесинде 3,5 жылда қурып, пайдаланыўға тапсырылды. Бул имараттың жойбарын «Ўзшаҳарсозлик–ЛИТИ» институты халық аралық нормаларға сай шеберлик пенен ислеген. «Қарақалпаққурылыс» бирлеспесине қараслы басқа да қурылыс шөлкемлери қалада «Пахтабанк», «Өзтурақжайаманатбанк», «Халық банки», «Тадбиркор банк», «Мийўесабзавотбанк», «Ғаллебанк», «Қурылыс банки», «Замин банк», «Асака банк» имаратларын қурып питкерилди.

Қаланың социал-экономикалық раўажланыўында 1996-жылы 15-июньде иске түсирилген теннис кортының аҳмийети үлкен болды. Сондай-ақ, балалар спорты сарайы, 9-санлы мектеп балалар спорты комплекси қурылды. Нөкис қаласында бир ўақыттың өзинде спорт комплекси бойынша 500 жигит-қызлар шуғыллана алатуғын, оригинал, заманағөй спорт қурылысы басланды. Енди жеңил атлетикашылар жыл даўамында спорт пенен шуғылланыў дәрежесине жетти. Қарақалпақстан пайтахтының 70 жыллығы юбилейине атап республика спорт сарайы, «Әмиўдэрья» жүзиў бассейни, аквапарк қурылды, «Туран», стадионы қайта қурылды, 600 адамға мөлшерленген жабық теннис кортының қурылысы басланып иске түсирилди.

Өзбекстан Республикасы ғарезсизлигине ерискеннен кейин Биринши Президентимиз тәрәпинен архитектура хәм қурылыс тараўына айрықша итибар берилди. Бул мәмлекетимиздин гүллеп раўажланыўы ушын да оғада зэрүр еди. 1990-жылға дейинги ири капитал қурылысындағы

нормативлик хўжетлер заман талабына жуўап бермей қалды. Усылардан келип шығып, Биринши Президентимиз бир қатар пәрман, қарарлар қабыл етти. Усы пәрман, қарарлар ўақыт талабына сәйкес жетилистирилип барылды. Өзбекстан Республикасы Биринши Президентиниң 2003-жылы 6-майдағы «Ири қурылыста экономикалық реформаларды буннан былай да тереңлестириўдин тийкарғы бағдарлары ҳаққында»ғы 324-санлы пәрманы, оған тийкарланып қабыл етилген Министрлер Кабинетиниң 13-санлы қарары, сондай-ақ, 2005-жыл 25-апрельдеги «Жол қурылысын шөлкемлестириўди жетилистириў бойынша қосымша илажлар ҳаққында»ғы 165-санлы хәм 2009-жыл 12-февральдағы «Елатлы пунктлерди комплексли қурыў нормалары хәм қағыйдаларының қатаң орынланыўын қадағалаўды күшейтиўге байланыслы қосымша илажлар ҳаққында»ғы 41-санлы қарарларын буған мысал етип көрсетиўге болады

Қарақалпақстан Республикасында, соның ишинде, Нөкис қаласында қабыл етилген хәрәкеттеги нызамлар хәм нормативлик хўжетлер дўнья жүзлик стандартларға толық жуўап бередди. Тийкарынан, олар хэзирги заман талабы – базар қатнасықлары тийкарында ислеп шығылған. 1999-2009-жыллар аралығындағы жаңадан қурып питкерилген хәм капитал реконструкция етилген кәсип өнер колледжлери, академиялық лицейлер хәм мектеплер усы тийкарда алып барылды.

Өзбекстан Республикасы бойынша 2009-2010-жыллар ушын 260,5 миллиард сўмлық қаржы ажыратылды. Соның 65,5 миллиард сўмлық жумыс көлемин 2009-жылы әмелге асырыў нэзерде тутылған еди. Бул бағдарда аўыллық жерлерде усы муғдардағы жумыс көлемин орынлаў ушын 1082 посёлка анықланды, соннан 136 посёлканың архитектурасын жобаластырыў шешимлери исленип шығылды. Қарақалпақстан Республикасы Архитектура хәм қурылыс ислериниң жумысларында, көргизбели посёлкалардың параметрлерине қарап шықсақ, Қоңырат районынан 75 гектар жер орынлары ажыратылып, 54 турақ жай, Хожели районынан 12,5 гектар жер ажыратылып, 50 турақ жай, Нөкис районынан 10 гектар жер ажыратылып, 44 турақ жай қурыў жобаластырылған [2].

Бул жобаластырылған жумыслар бойынша 2011-2013-жылларда үй-жай қурыў жумыслары даўам еттирилип, жобада көрсетилген тийкарда әмелге асырылды. Сондай-ақ, үй-жай қурыў мәселеси бойынша кәнигелер тәрәпинен ықлым шараятларын есапқа алған ҳалда, аўыллық елатларда қурылатуғын көргизбели турақ жай жойбарларына айырым өзгерислер киргизилди.

Бундай қосымшалар алдағы ўақытлары турақлы түрде есапқа алынды. Бунда, тийкарынан, жойбарластырыў институтлары, қурылыс-монтажлаў мәкемелери, қурылыс материалларын ислеп шығарыў кәрханалары қатнасыўында көргизбелер шөлкемлестирилди. Онда қурылатуғын объектлердин жойбарлары, макетлери, бас жобалары, сондай-ақ қурылыста пайдаланатуғын таза типтеги технологияларда исленген материаллар көрсетилди.

2009-жылы Нөкис қаласында 22 қурылыс-ремонтлаў кәрханалары дүзилди. Усы кәрханалар тәрәпинен 2009-жылы 100 турақ жайларда қурылыс-оңлаў жумыслары әмелге асырылды. Нөкис, Беруний, Шымбай хәм Қоңырат қалаларында сол кәрханалардың филиаллары ашылды. 2010-жылы Нөкис қаласындағы 26-киши район аймағына жайласқан, П Сейтов көшеси бойындағы еки қабатлы 16 шаңараққа мөлшерленген турақ жайлардың қурып питкерилиўи айрықша әхмийетке ийе. Бул имарат «Эльриша-спика» жеке меншик фирмасының қурылысшылары, 8 айда қурып питкерилген [3].

Ғәрезсизлик жылларында Нөкис қаласында саўлатлы, бийик, заманағөй үлгидеги көп қабатлы турақ жайлар салып питкерилди. 2009-жылы Нөкис қаласы орайынан Дослық гүзары менен М.Жуманазаров көшесиниң кесилиспесиндеги турақ жайдың дәслепки тырнағы қаланған болса, усы объекттеги 2 турақ жайдың қурылысы жуўмақланып пайдаланыўға тапсырылды. 48 шаңараққа мөлшерленген 3 қабатлы бул турақ жай 8 подъездден ибарат.

«Нөкис искер», «Испак қурылыс», «Бинокор», «Қызкеткен қурылыс», «Дәўир» хәм «Әмиўдәрәя қурылыс» сыяқлы шөлкемлер хәр бири 315 миллион сўмлық ис көлемлерин жуўапкершилигине алып жумыс иследи. Улыўма металық бахада 2 миллиард 520 миллион сўмлық жумыс көлемин орылаў ушын қурылысты кесип алып ислеген хәр бир қурылыс шөлкеми өз мүмкиншилигинен келип шығып, иске пәт ендирди. Объект басына минарлы кран орнатылып, имараттың тез питкерилиўине үлес қосылды. Бул турақ жайдың жойбары да қала турғынлары, үй ийелери ушын жүдә қолайлы, ықшам етип қурылған болып, имараттың төменги қабатында 5 мини маркет, саўда дүканлары орын алды. Усындай дәслепки экспериментал тәртипте қурылған турақ жайдың мысалынан күтилген нәтийженің берилгенлиги белгилі [4].

2009-жылы Нөкис қаласындағы 20-санлы орта мектеп жанында металық бахасы 240 млн. сўм болған 5-тип балалар спорт комплекси питкерилип, пайдаланыўға тапсырылды. Өзбекстан Республикасы Биринши Президентиниң 2009-жыл 22-январьдағы 1045-

санлы «Өзбекстан Республикасы елатлы пунктлерин абаданластырыўды жақсылаў бойынша қосымша илажлар ҳаққында»ғы қарарына муўапық, тийкарынан, жергиликли хәкимликлерге елатлы пунктлерди абаданластырыў, жумысларын архитектура-қурылыс нормаларына сай алып барыў, абаданластырыў басқармасын транспорт қураллары менен тәмийинлеў, көгалландырылатуғын майданларды, көше хәм тротуарларды, ирригация тармақларын хәм басқа да сыртқы көринислерди инвентаризация белгиленген еди [5]. Усы илажлар бойынша Нөкис қаласында абаданластырыўға қосымша 205 штат бирлиги ажыратылған, нәтийжеде адамлар жумысқа орналасты.

Өзбекстан Республикасы Биринши Президентиниң 2009-жыл 29-январьдағы 1051-санлы «Үй-жай фондын пайдаланыўға таяр халда тапсырыў шәртлеринде реконструкциялаў хәм оңлаў бойынша кесип алыў жумысларын кеңейтиўди хошаметлеў бойынша қосымша илажлар ҳаққында»ғы қарары тийкарында турақ жайларды қурыўшы, безеўши, реконструкция бойынша арнаўлы оңлаў-қурылыс кәрханаларын шөлкемлестириў нәзерде тутылған. Бундай кәрханалар 2014-жылға шекем барлық салықлардан азат етилди.

2009-жылы оңлаў-қурылыс жумыслары менен шуғылланыўшы 13 кәрхана жаңадан шөлкемлестирилди. Қурылыс базаларына ийе, техникалар сатып алыў хәм үй-жай фондын қурыў ушын кредит мәселесин шешип беріў бойынша жумыслар алып барылмақта. 2010-жылы дүзилген кәрханалар «ҚҚ Аўыл-жай қурылысын оңлаў» ЖШЖ кәрханасы 50 млн. сўмлық хәм «Ремстрой прогресс сервис» ЖШЖ кәрханасы 15 млн. сумлық шәртнамалар тийкарында жумыс иследи. «Қызкеткен гербиш» кәрханасы тәрәпинен Нөкис қаласы Дослық гүзары бойынан 3 қабатлы турақ жай қурылысы питкерилди.

Өзбекстан Республикасы Биринши Президентиниң 2009-жыл 17-марттағы 1073-санлы «Кризиске қарсы бағдарламаға киргизилген қосымша инфраструктуралық объектлер бойынша жойбарларды әмелге асырыў илажлары ҳаққында»ғы қарары тийкарында 2009-жыл ушын қала бойынша бағдарлама ислеп шығылып, тастыйықланды. Бағдарламада Өзбекстан Республикасы Биринши Президентиниң 969,1041,1046, 1073-санлы қарарларында нәзерде тутылған объектлерди иске түсириў белгиленген.

Бағдарламаға муўапық, Нөкис қаласында елатлы пунктлерге 6 дана трансформатор орнатылды, 11,25 км электр линиялары

тартылды. Жыл ақырында 32 турак жайды оңлау-курулыс жумыслары толығы менен жуўмакланды [6].

Қарақалпақстан Республикасы тәрәпинен 2012-жылғы «Инвестиция дәстүри» тийкарында Нөкис қаласы аймағында әмелге асырылып атырған қурылыс жумыслары хаққында мағлыўмат бойынша, жәми Нөкис қаласы бойынша 2012-жылы 30 объект болып, тендер баҳасы 33 млрд. 834 млн. 92 мың сумды курайды. Мәмлекетлик бюджет есабынан, № ПП1 668-санлы қарар 2011-жылдың декабрь айында улыўма 2 объект болып, ден саўлықты саклаў тараўы бойынша, тендер баҳасы 7695,527 млн. сўм болды. Нөкис қаласы Ж.Аймурзаев көшесиндеги Республикалық туберкулёзге қарсы 1-санлы диспансер 400 койкалық хәм 100 адамды қабыллаў қуўатлылығындағы капитал реконструкция жумысларына тендер баҳасы 6478,226 млн сўм режелестирилип, 2012-жылдың декабрь айларында 5117,520 млн. сўм өзлестирилген, бул 79 процентти курайды, объект 2012-жылы тапсырылды. Республикалық урыс хәм мийнет ветаранлары емлеўханасы капитал-оңлаў жумысларына тендер баҳасы 1217,301 млн. сўм жобаластырылған еди, 2012-жылы декабрь айында 1217,301 млн. сўм өзлестирилген, бул 100 процентти курайды. Сондай-ақ, объект 105 койка хәм 75 адамды қабыллаў қуўатлығына ийе болып халыққа хызмет көрсетип атыр.

Нөкис педагогикалық кәсип өнер колледжиниң капитал реконструкциясына тендер баҳасы 868,157 млн. сўм жобаластырылып, жумыслары тамамланды. Қуўатлылығы 900 оқыўшыға 400 орынлық жатақханасы пайдаланыўға берилди.

2012-жылы мәмлекетлик бюджет есабынан басқа объектлери курылды. Жәми – 3 объект, баҳасы 6010,927 млн. сўм жобаластырылған, 2 объект пайдаланыўға тапсырылды. 1 объект ТашПМИ Нөкис филиалы капитал реконструкциясы тамамланып, пайдаланыўға тапсырылды 2013-жылы Бердақ атындағы музыкалы театрдың капитал реконструкция жумыслары жәми тендер баҳасы 3568,781 млн. сўм жобаластырылып, объекттиң қурылыс-монтаж жумысларын алып барыўшы кәрхана «Исбах қурылыс» ЖШЖ болды. ТашПМИ Нөкис филиалы капитал реконструкция жумысларына жәми 914,507 млн. сўм жобаластырылып, объекттиң 2012-жылға белгиленген қурылыс-монтаж жумыслары толығы менен орынланды. Қурылыс жумысларын алып барыўшы кәрхана – «ККПГС» ЖШЖ. Бюджеттен тыскары пенсия фонды есабынан жәми 1 объект болып, Нөкис қалалық Пенсия қоры имараты қурылысы тендер баҳасы 8118, 796 млн. сўм жобаластырылып,

бүгинги күнде объектти пайдаланыўға берилди. Усы қурылыс жумысларын алып барыўшы кәрхана – «Әмиўдәрәя» ЖШЖ. Жәми 1 объект болып Өзбекстан Республикасы Экономика министрлигиниң 2012-жылғы шешими менен ҚР Прокуратурасы административлик имараты қурылысы тендер баҳасы 2012-жылға 970,200 млн. сўм жобаластырылып, 2013-жылы қурылыс жумыслары тамамланды.

1991-2013-жыллары Нөкис қаласында 27 квартиралы көп қабатлы үй жай қурыў мәселеси бойынша 2014-жылы 9-апрельде Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинетиниң № ЭДО–05/1-3 Нөкис қаласы хәм Беруний районында кең көлемли қурылыс, абаданластырыў ислерин әмелге асырыў хәм инфраструктураны раўажландырыў бойынша мәмлекетлик Бағдарламасы хаққында Нөкис қаласы хәм Беруний районында заманагөй архитектуралық талаптар тийкарында кең көлемли қурылыс хәм абаданластырыў ислерин шөлкемлестириў, көп қабатлы үй-жайлар қурылысын кеңейтиў, халықтың мәдений дем алыўы ушын қолайлы шараятларды жаратыў хәм экологиялық жағдайды жақсылаў, жол-транспорт системасы хәм инженерлик инфраструктураны раўажландырыў максетинде қарар қабыл етилди.

Усы бағдарламаға муўапық «Дослық» каналының Нөкис қаласынан кесип өтиўши 2,5 км этирапын абаданластырыў хәм социаллық, хәм мәдений тараў бойынша объектлерди өз ишине алады. Усы бағдарлама бойынша белгиленген ўазыйпаларды әмелге асырыў, ўазыйпаларды орынлаўда мониторинг қадағалаў жүргизиў иске асырылып атыр. «Даврархитектурақурлыс» комитети Қарақалпақстан Республикасы Министрлер Кеңеси менен келисилген бойынша Бағдарлама параметрлерине тийисли өзгерислер хәм қосымшалар киргизиў хуқықы берилди. Бағдарламаға киргизилген барлық объектлерди өз ўақтында пайдаланыўға тапсырыў, финансластырыў, жойбар-смета хўжетлерин ислеп шығыў, мәмлекетлик экспертизациядан өткерий, қадағалаў нәзерде тутылған.

Бағдарлама тийкарында, 2015-жылы Нөкис қаласының шығысында қурылыс объекти «Өзаўылхожалықмашлизинг» акционерлик лизинг компаниясының Қарақалпақстан Республикасы филиалының заманагөй архитектуралық үлгидеги имараты пайдаланыўға тапсырылды. Бул имараттың ишки қолайлықлары, жаңа техникалар менен үскенеленген. Сол жылы Нөкис қаласында Қарақалпақстан Республикасы Халық Билимлендирий Министрлигине қараслы 22-

санлы Балалар музыка хэм көркем өнер мектебинин имараты питкерилди.

2014-2016-жыллары кең көлемли қурылыс ислери алып барылып, Нөкис қаласында 175 объектте қурылыс-монтажлаў жұмыслары тамамланды. 2014-жылы 31 көп қабатлы турақ жайлардың қурылыс жұмыслары әмелге асырылған болса, 2016-жылы және де 39 турақ жайдың қурылыс жұмыслары жобаластырылған. Нөкисте соңғы еки жылдың ишинде ири социаллық объектлерден Ташкент педиатрия медицина институты Нөкис филиалы, Республикалық Онкология диспансери хэм көп тармақлы медицина бирлеспеси, «Истиклол» балалар дем алыў орайы, «Балалар электрон китапханасы» питкерилди.

Ғарезсизлик жылларында денсаўлықты сақлаў мәкемелеринин материаллық-техникалық базасын бекемлеў, халықтың саламатлығын қорғаў, оларға көрсетилип атырған медициналық хызметтин сапасын түп-тийкарынан жақсылаў бағдарында кең көлемли илажлар әмелге асырылды. Усы тийкарда 2016-жылы 19-декабрь күни Нөкис қаласындағы О. Халмуратов атындағы республикалық көп тармақлы медицина орайының жаңадан қурылған Хирургия имараты пайдаланыўға тапсырылды. Өзбекстан Республикасы Президенти Ш.М.Мирзиёев тәрәпинен белгиленген «Халық пенен пикирлесий хэм инсан мәплери» жылы қарсаңында пайдаланыўға тапсырылды. Усы имаратқа 1 миллиард 991,5 мил-

лион сўмлық қурылыс жұмыслары исленген. Жаңа имаратта нейрохирургия, травматология, анестезиология, реанимация-операция блогы, урология, қарын бослығы хирургиясы, отоларингология хэм бет-жақ хирургиясы, көкирек кәпеси хэм қан тамырлары хирургиясы бөлимлери жайласқан болып, олардың улыўма баҳасы 889 миллион 800 мың сумлық қатты, жумсақ хэм басқа да зәрүр медициналық инвентарьлар менен тәмийинленди [7].

2017-2021-жылларда Өзбекстан Республикасын раўажландырыўдың бес тийкаргы бағдары бойынша Хәрекетлер стратегиясының социаллық саланы раўажландырыў» деп аталған төртинши бағдарда көрсетилиўи бойынша аўыллық жерлерде 15 мың арзан турақ жай, 415 километрлик газ тәмийнаты қубырлары хэм 291 километрлик ишки жоллар қурыў жобаластырылған.

Қалаларда халықтың турмыс жағдайын жақсылаў ушын үлгили проектлер тийкарында 191 арзан хэм жасаўға қолайлы көп қабатлы үй-жай қурылады. Бунның ушын халық бадал бюджетлери банклерден 897100 миллион сўм кредитлер сарыпланады. 8121 шаңарақ арзан үй-жайлар менен тәмийинленип, халыққа узак мүдетли жеңиллестирилген ипотека кредитлери ажыратылады [8]. Усы бағдарда Қарақалпақстан Республикасында, соның ишинде Нөкис қалаласында үй-жай қурыў бойынша қурылыс ислери әмелге асырылмақта.

Әдебиятлар

1. Есназарова З.Б. История города Нукуса в период независимости: Автореф.дисс.... канд.ист.наук. -Нукус: 2009.-С. 24.
2. Архив ЖКРК.Ф35Д.33.Л. 282.
3. Текущий архив хакимията г. Нукуса за 2009-2010гг., приказ.№72/4.
4. /«Нөкис ҳақыйқаты». 2010 ж.
5. Текущий архив хакимията г. Нукуса за 2009-2010гг., приказ.№277
6. /«Нөкис ҳақыйқаты». 2010. 27-февраль.
7. / «Қарақалпақстан жаслары», 22-декабрь 2016.
8. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожландиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқат ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга онд Давлат дастурини ўрганиш бўйича. –Тошкент: 2017.

РЕЗЮМЕ

Мақола Ўзбекистон Республикасининг 26 йиллиги байрамига бағишланган. Унга 26 йил ичида Нукус шахрининг уй-жой қурилиши ҳақида сўз юритилади. Ўзбекистон Республикаси ўз мустақиллигига эришгач Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти И.А.Каримов архитектура ва қурилиш соҳасига алоҳида эътибор қаратади. 1990 йилга келиб йирик капитал қурилиши меъёрий ҳужжатлари замон талабига жавоб бермай қолди. Шунга боғлиқ ҳолда қарор ва фармонлар қабул қилинди. Шу фармонга мувофиқ 2011-2016-йилларда уй-жой қурилиши ишлари амалга оширилди. Нукусда уй-жой қурилиши ишларини олиб боровчи корхоналар «Испак қурылыс», «Бинокар», «Амиўдәрья», «Давиркурлис» каби ташкилотларнинг ишлари ҳақида маълумотлар беради. 2017-2021-йиллардаги ҳаракатлар стратегияси бўйича маълумотлар келтирилган.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящается 26-летию Независимости Республики Узбекистан. Речь идёт о жилищном строительстве в городе Нукусе за эти 26 лет. Первый Президент Республики Узбекистан И.А.Каримов обращал особое внимание на сферы архитектуры и строительства. Нормативные документы крупных капитальных строителств до 1990 года не отвечали современным требованиям. В связи с этим были приняты указы и постановления. Согласно им в 2011-2016 годах были выполнены определённые жилищно-строительные работы. В статье даются

сведения об организаторских работах предприятий «Бинокор», «Амударё», «Давкурлише», ведущих жилищно-строительные работы Испак. Также приводятся данные по стратегии действий на 2017-2021 годы.

SUMMARY

The article is dedicated to the 26th anniversary of the Independence of the Republic of Uzbekistan, to the issues of housing construction in the city of Nukus for 26 years. The first President of the Republic of Uzbekistan I.A.Karimov, paid special attention to the fields of architecture and constructions. Normative documents of large capital construction before 1990 did not meet modern requirements. In this connection, decrees and resolutions were adopted. According to them in 2011-2016, certain housing and construction works were carried out. The article gives information on the organizational work of such enterprises as Binocor, "Amudaryo", "Davurlisi" that are carrying out the housing and construction works of Ispak, such as " There author also gives the data on the strategy of actions for 2017-2021.

ХИЙЎА ХАНЛЫҒЫ ТАРИЙХЫН ҮЙРЕНИЎДЕ МУНИС ҲАМ АГАҲИЙ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ӘХМИЙЕТИ

М.Тлеўмуратов – тарийх илимлериниң кандидаты, профессор

К.А.Юсупов - География оқытыў методикасы кафедрасы пән кәбинети меңгеріўши
Әжияз атындағы Нәкіс мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: Мунис ва Огаҳий ижоди, тарихий воқеалар, Фирдавс-ул иқбол, Риаз- ад-даула, К.Муниров, Хива хроникалари, Ёдгор хон.

Ключевые слова: творчество Муниса и Огахий, исторические события, Фирдаус-ул-икбол, Риаз-ал-даула, К.Муниров, хроника Хивы, Ёдгор хан.

Key words: works of Munis and Ogahiy, historical events, Firdaus-ul-iqbol, Riaz ad-daula, K.Munirov, chronicle events in Khiva, Yadgar khan.

Орта Азия халықларының, әсиресе, Хийўа ханлығының ҳәм қарақалпақлардың тарийхын үйрениўге келгенде, оны Мунис, Агаҳий ҳәм Баянийдің шығармаларысыз көз алдымызға келтириў мүмкин емес.

Мунистин шығармаларында қарақалпақ, өзбек, қазақ ҳәм түркмен халықларының тарийхы бойынша баҳалы материаллар бар. Қарақалпақлар үлкесиниң тәбийий-географиялық жағдайларын, Әмиўдәрья ҳәм Арал теңизиниң гөззал тәбиятын көркем сүўретлеўи, топонимикалық ҳәм географиялық атамалар туўралы, өсимликлер ҳәм хайўанатлар дүньясы, әсиресе, Қарақалпақстан жеринде көплеген ески тарийхий естеликлер, мазарлар, кәбиристанлар туўралы мағлыўматлар оқыўшыны өзине тартады.

Хийўа ханлығына қарсы қарақалпақлардың, қоңыратлы ямаса араллы өзбеклердің, қазақлардың ҳәм түркменлердің алып барған гүреси тарийхын Мунис ҳәм Агаҳийдің шығармаларында ушыратыўға болады. Сондай-ақ, олардың шығармаларында басқа мәмлекетлер менен қарым-қатнас, Бухара ханлығына, Иранға ҳәм басқа еллерге қарсы Хийўа ханлығының жүргизген урыслары туўралы мағлыўматлар бар. Усындай шығармалардың бири Мунис тәрәпинен басланған ҳәм де Агаҳий тәрәпинен тамамланған «Фирдаус ул-икбал» мийнети болып табылады.

«Фирдаус ул-икбал» мийнети Мунис тәрәпинен тамамланбай қалды. Бул мийнетти Мунистин жийени Мухаммад Риза мираб пенен Эр Ниязбек, лақабы Агаҳий тамамлады. Соның ушын да, «Фирдаус-ул-икбал» шығармасы тарийхий әдебиятларда Мунис ҳәм Агаҳийдің шығармасы деп айтылады. Агаҳий 1809-жылы 8-декабрьде туўылған. Оның әкеси Мунистин киши иниси Эр Ниязбек еди. Мунис қайтыс болғаннан кейин Агаҳий Аллақулыхан тәрәпинен дайысының орнына мурап етип сайланады ҳәм өз қәлеўи менен

бул лаўазымнан Мухаммед Амин хан тәрәпинен 1851-1852-жыллары босатылды. Агаҳий 1874-жылы Хорезмде қайтыс болған. Агаҳий «Таъвиз ал ашикин» атамасы менен өз қосықларының дийўанын дүзеди. Оның бул қосықлар топламы 1882-жылы Хийўада литографиялық усылда басылып шықты. Ол парсы тилинен өзбек тилине Саадийдің «Гулистан», Абдирахман Жәмийдің «Юсуп ҳәм Зулайха», Низамийдің «Хафт пайкар», Хилалийдың «Шах ҳәм гедей», Мухаммед Варистин «Зубдат ал хикайат», Кайкаустын «Кабуснама», Махмуд бен Шайх Али Кошифийдин «Мифтах ат талибин», Мукаммад Махди Астрабади бен Мухаммад Насирдин «Тари-и джахаякуша-йи Надири», Мирхондтын «Раузат ус-сафо» шығармасының екінши ҳәм жетинши томларын аўдарды. Ол Мунистин тамамланбай қалған «Фирдаус ал иқбал» мийнетин тамамлаўи менен бир қатарда, бир қанша тарийхий шығармалар жазды. Олар қатарына «Риаз ад-даула», «Зубдат ат таварих» киреди ҳәм буларда Хорезмдеги 1825-1875-жыллар аралығындағы ўақыялар сүўретленеди.

Мунис ҳәм Агаҳийдің «Фирдаус ал-икбал» мийнети ески өзбек тилинде жазылған. Биринши рет академик В.В.Бартольд өз шығармаларында, улыўма бул тарийхий шығармаларға үлкен дыққат берип, бул мийнетлерди төмендегише баҳалаған еди: «Мунис ҳәм Агаҳийлардың хроникалары Хорезмнің ақырғы үш әсири тарийхына тийисли мағлыўматларымыздың тийкары сыпатында көп заманларымызға шекем сақланып қалса керек» [1:39]-деп, бул шығармалардың илимий әҳмийетин көрсеткен еди.

«Бул шығарма, - деп жазады, - тарийх илимлериниң кандидаты К.Муниров: қарақалпақлар тарийхы ҳаққындағы хроникалардың материаллары тийкарында жазылған биринши шығарма болып, бул туўралы ислениўи керек болған